

Slovenská agentúra životného prostredia – odborná základňa rozvoja starostlivosti o životné prostredie

Kureková, I.: Slovak Environment Agency – Professional Basis of Environmental Development. *Životné prostredie*, 2020, 54, 1, p. 55–61.

The Slovak Environment Agency (SEA) fulfills its main tasks in the field of environmental care and landscape creation in accordance with the principles of sustainable development. Its initiation was preceded on the 25th of August 1992 by transformation of the Slovak Commission for the Environment which was established as a central state administration body by Act No. 96/1990 Coll. of the 1st of July 1990. This Commission was transformed into the Ministry of Environment of the Slovak Republic by Act No. 453/1992 Coll.. The Slovak Environment Agency was then established by the Environment Minister on the 17th of May 1993 as the only cross-sectional professional organisation with nationwide competence. The SEA celebrates its 27th anniversary this year and it continues to guarantee its environmental approach and the quality of its services by certificates of appropriate environmental management and quality in accordance with ISO 9001 and ISO 14001 standards.

Key words: landscape protection and creation, landscape management, legislation, information platform, services

Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP) plní svoje hlavné úlohy v oblastiach starostlivosti o životné prostredie (ŽP) a tvorbu krajiny v súlade so zásadami trvalo udržateľného rozvoja. Zriadená bola rozhodnutím ministra životného prostredia SR 17. mája 1993 ako jediná prierezová odborná organizácia Ministerstva životného prostredia SR (MŽP SR) s celoslovenskou pôsobnosťou. Garantuje kvalitu poskytovaných služieb a environmentálny prístup certifikátmi kvality a environmentálneho manažérstva podľa noriem ISO 9001 a ISO 14001.

História SAŽP

Návrh na vykonanie zmien v rozpočtových a príspevkových organizáciách rezortu MŽP SR vypracoval a v decembri 1992 predložil na schvaľovacie konanie vtedajší riaditeľ odboru ekologickej politiky Jozef Klinda. V rámci neho mala k 1. aprílu 1993 vzniknúť aj Slovenská environmentálna agentúra, ktorá by zlúčila 38 organizácií územného rozvoja a tri pracoviská Slovenského hydrometeorologického ústavu. Zabezpečovať mala činnosti najmä pre všetky sektory environmentalistiky, pre ktoré neboli zriadené osobitné organizácie, koordináciu ostatných organizácií v rezorte, (prierezovo) rozvoj environmentalistiky a aj sústredovanie, spracúvanie a vyhodnocovanie environmentálnych informácií, pokryť oblasť envirovýchovy a organizáciu celoslovenských enviropodujatí. Do agentúry sa na základe požiadaviek vedenia ministerstva začlenilo aj množstvo ďalších organizácií, najmä inštitúty ochrany prírody a jaskyniarstva, čo sa neskôr ukázalo ako nesystémové.

Upravený návrh schválila operatívna porada ministra ŽP 26. marca 1993 a podľa neho vznikla SAŽP 1. júla 1993. Zlúčila 49 organizácií a štyri pracoviská vyčlenené z iných organizácií. Rozhodnutie nadobudlo platnosť 17. mája

1993. Jej prvý štatút nadobudol účinnosť až 8. októbra 1993. V tomto dokumente sú uvedené všetky jej pôvodné kompetencie, ktoré sa neskôr často rozširovali alebo upravovali, niektoré, ako napríklad v oblasti ochrany prírody a jaskyniarstva, prešli do kompetencií novovzniknutých organizácií (Štátna ochrana prírody SR /ŠOP SR/). Až v štatúte SAŽP z 10. septembra 1996 č. 1384/1996 sa podarilo presadiť odvetvový systém riadenia a štruktúry, na základe čoho sa oblastné prierezové pobočky v krajoch mohli začať premieňať na špecializované centrá s celoslovenskou pôsobnosťou. Okrem toho v Banskej Bystrici vznikol pri ústredí osobitný odbor environmentálnej výchovy a propagácie. Týmto sa vytvorili lepšie podmienky na rozvoj pôvodných i nových sektorov starostlivosti o ŽP, pre ktoré v rezorte MŽP SR nebola zriadená samostatná odborná organizácia. V rámci budovania a modifikácie ostatných centier došlo v ďalšom období aj k dopĺňovaniu a spresňovaniu ich funkcií s osobitným zameraním aj na rozvoj mestského a vidieckeho životného prostredia. Týmto organizačnými zmenami bolo možné posilniť a zlepšiť aj prierezovú a koordinačnú funkciu SAŽP a postupne ju pretransformovať na environmentálnu agentúru, ktorá prevzala aj funkciu sprostredkovateľského orgánu pod riadením orgánom (MŽP SR) pre Operačný program Životné prostredie (OP ŽP) a nadväzujúci Operačný program Kvalita životného prostredia (OP KŽP).

SAŽP a jej hlavné úlohy

SAŽP plní v zmysle svojho štatútu a kontraktu s MŽP SR odborné úlohy v oblasti starostlivosti o ŽP vymedzené predmetom činnosti v jej zriaďovacej listine. Zabezpečuje ich pre zriaďovateľa – MŽP SR, pre výkon orgánov štátnej

Obr. 1. Hlavné sídlo Slovenskej agentúry životného prostredia v Banskej Bystrici. Zdroj: Archív SAŽP

správy, organizácie verejnej správy, samosprávy, Európsku úniu (EÚ), medzinárodné inštitúcie, univerzity, mimovládne organizácie i pre odbornú a laickú verejnosť. SAŽP má hlavné sídlo v Banskej Bystrici (obr. 1), ďalšie pracoviská má v Bratislave, Žiline, Prievidzi a Zemplínskej Oľči.

Predmet činnosti SAŽP je v posledných rokoch rozdelený do ôsmich oblastí: I. Hodnotenie ŽP; II. Environmentálna informatika; III. Environmentálne služby; IV. Environmentálne manažerstvo a nástroje environmentálnej politiky; V. Starostlivosť o mestské a vidiecke ŽP; VI. Environmentálna výchova, vzdelávanie, osвета a komunikácia; VII. Reporting a podpora plnenia medzinárodných záväzkov, medzinárodná spolupráca; VIII. Podpora štátnej environmentálnej politiky. V rámci jednotlivých oblastí plní SAŽP v súčasnosti úlohy prostredníctvom sekcií environmentalistiky, ekonomiky a prevádzky, environmentálnej informatiky, odboru riadenia projektov a sekcie fondov EÚ.

Hodnotenie životného prostredia

Medzi hlavné úlohy SAŽP patrí *poskytovanie environmentálnych služieb*, ale aj *práca s údajmi týkajúcimi sa ŽP, ich zber, spracovanie a analýza*. Cieľom je zabezpečenie objektívnych, spoľahlivých a porovnateľných informácií, ktoré sú súčasťou vstupov na prijatie strategických i programových dokumentov, ako aj nevyhnutných opatrení na ochranu ŽP. Zároveň zabezpečujú informovanosť verejnosti o jeho

stave. Jedným z výsledkov práce SAŽP v tejto oblasti sú *Správy o stave ŽP SR* (<https://www.enviroportal.sk/spravy/kat21>), ktoré spracúva a vydáva každoročne od roku 1994. Ich súčasťou sú údaje o stave životného prostredia a príčinách a následkoch tohto stavu, ako aj trendoch jeho vývoja a opatreniach na jeho ochranu a zlepšovanie, vrátane medzinárodnej spolupráce. Analytické práce SAŽP sú založené na tvorbe indikátorov a správ, ktoré sa postupným vývojom štrukturalizovali do rôznych tematických skupín podľa ich zamerania. SAŽP pravidelne vyhodnocuje a aktualizuje niekoľko *súborov indikátorov* – napr. indikátory kľúčové, sektorové, zeleného rastu, efektivity zdrojov, stavu a ochrany biodiverzity, predchádzania vzniku odpadov. Tie významne pomáhajú pri plánovaní, stanovovaní politických cieľov, kontrole ich plnenia a tvorbe následných opatrení a nástrojov smerujúcich k ich dosiahnutiu v rôznych koncepcných a strategických dokumentoch. Rovnako sú aj zdrojom informácií z rôznych oblastí ŽP a s nimi súvisiacimi aspektmi pre širokú verejnosť. SAŽP sa venuje aj *tvorbe výhľadových informácií, štúdií a prognóz*. V roku 2016 pripravilo Centrum sociálnych a psychologických vied SAV v spolupráci s MŽP SR, SAŽP a odborníkmi z viacerých oblastí hodnotenie globálnych megatrendov v perspektíve Slovenska. V roku 2019 boli spracované *Scenáre pre prírodu Slovenska do roku 2050* (Považan, Filčák, eds., 2020), ktoré sú spoločným dielom zástupcov SAŽP, MŽP SR, Prognostického ústavu SAV, Ústavu krajiny ekológie SAV, Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, ŠOP SR a ďalších relevantných expertov.

Environmentálna informatika

SAŽP sa v tejto oblasti zameriava najmä na zber, vyhodnocovanie a následnú publikáciu dát, a s tým spojených služieb. Komplexný pohľad na životné prostredie – od platnej legislatívy a rôznych záväzných dokumentov až po registre a informačné a monitorovacie systémy ponúka všetkým užívateľom *Enviroportál*, ktorého správou bola poverená SAŽP. Je prístupovým bodom k mnohým informačným systémom, napr. *Posudzovanie vplyvov na životné prostredie a Katalóg chránených stromov*. Kontakt s užívateľmi Enviroportálu sa udržiava prostredníctvom diskusného fóra. Najkomplexnejším informačným systémom v histórii SAŽP vôbec, ktorý bol doteraz riešený vlastnými kapacitami, je *Informačný systém environmentálne záťaž*. Vytvorených bolo aj niekoľko informačných systémov zameraných na podporu aktivít envirovýchovy a vzdelávania.

Prístup k metaúdajom v oblasti ŽP zabezpečuje metainformačný systém *Enviro-Info*. Poskytuje prehľad metaúdajov o informáciách a údajoch, tvorí jeden z kľúčových elementov nevyhnutných na vytvorenie environmentálnej infraštruktúry priestorových informácií v zmysle smernice INSPIRE (*Infrastructure for Spatial Information in Europe*). Verejnosti boli postupne sprístupnené priestorové údaje a s tým spojené služby cez webové rozhranie *Národného geoportálu*. Vývoj e-Governmentu a implementácia a spustenie *Registra priestorových informácií* do operačnej prevádzky

ky postupne nahradili časť metaúdajov v oblasti INSPIRE. Významná časť údajovej základne, s ktorou sa v SAŽP pracuje od začiatku, sú priestorové údaje a vrstvy Geografického informačného systému, t. j. údaje s priamym alebo nepriamym odkazom na konkrétnu polohu alebo geografickú oblasť. Tieto údaje sa využívajú pri paneurópskom projekte CORINE Land Cover, zameranom na mapovanie krajiny pokrývky Európy pomocou satelitných snímok, na ktorom SAŽP spolupracuje s Geografickým ústavom SAV. SAŽP bola poverená aj vytvorením a správou rezortnej verejnej siete ŽPNet, čo bolo spojené s vybudovaním serverovne, potrebnej na prevádzku informačného systému a centrálného uzla siete ŽPNet. Najnovšie trendy environmentálnej informatiky mapovala dvanásť rokov odborná konferencia Enviro-i-fórum, ktorej hlavným organizátorom bola SAŽP. Poskytovala priestor na výmenu skúseností, prezentáciu konkrétnych riešení a predstavovala možnosti financovania projektov. Toto fórum prešlo plynule do konferencie Underground-i-expo, ktorá je odpoveďou na záujem geoinformatikov o témy ako zber dát v podzemí a na iných ťažko prístupných miestach. V oblasti enviroinformatiky stojí SAŽP pred viacerými úlohami – od zavádzania ďalších moderných a inovatívnych riešení, cez pokračujúcu konsolidáciu prevádzky, až po plnenie viacerých úloh plynúcich zo zmien slovenskej legislatívy a európskych nariadení.

Environmentálne služby

SAŽP rieši od svojho vzniku *posudzovanie vplyvov na životné prostredie* (EIA/SEA, *Environmental Impact Assessment/Strategic Environmental Assessment*) (<https://www.enviroportal.sk/sk/eia>). Postavenie, práva a povinnosti SAŽP sa v procese posudzovania rokmi menili a vyvíjali. V počiatkoch boli zamerané najmä na spracovávanie a vydávanie odborných stanovísk k navrhovaným činnostiam. S postupnou zmenou legislatívy sa pretransformovalo aj zameranie SAŽP v tejto oblasti. Od roku 2002 realizovala projekty zamerané na budovanie a prevádzku informačného systému pre proces EIA/SEA, na školenia štátnej správy, samosprávy a verejnosti, na vydávanie propagačných materiálov a prevádzkovanie dokumentačného centra EIA/SEA na SAŽP (twiningový projekt, projekt Zdokonalenie implementácie posudzovania vplyvov na ŽP – IMP3 – *Improving the Implementation of Environmental Impact*, projekt z OP KŽP). SAŽP bola zapojená do tvorby národnej legislatívy a jej zosúladovania s požiadavkami vyplývajúcimi zo smernice EIA. V roku 2010 sa prvýkrát konala *medzinárodná konferencia EIA/SEA*, ktorá každý druhý rok vytvára fórum na prezentáciu poznatkov a skúseností z tejto oblasti.

SAŽP významne participuje na riešení závažných prípadov poškodenia ŽP, spolu s MŽP SR a jeho odbornými organizáciami, so štátnou správou a zainteresovanými skupinami. Spolupracuje i s Európskou komisiou (EK), plní reportingové povinnosti, je členom pracovnej skupiny expertov ELD, aktívne spolupracuje na vyhodnocovaní situácie na Slovensku a informuje EK, pripravuje sa na po-

skytovanie a napĺňanie údajov do registra ELD za Slovensko (register environmentálnych škôd v EÚ).

SAŽP zabezpečuje bilaterálne stretnutia v zásadách Dohovoru z Espoo (Dohovor o hodnotení vplyvov na ŽP presahujúceho štátne hranice).

Aktivity SAŽP v oblasti environmentálnych škôd smerovali od roku 2007 k vytvoreniu komplexného systému procesov pre implementáciu smernice o environmentálnej zodpovednosti (smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/35/ES z 21. apríla 2004 o environmentálnej zodpovednosti pri prevencii a odstraňovaní environmentálnych škôd – smernica ELD – *Environmental Liability Directive*) a uplatňovanie zákona o prevencii a náprave environmentálnych škôd na Slovensku. Hlavným cieľom bolo zlepšiť aplikačnú prax. SAŽP výrazne participovala už pri tvorbe zákona a následne pri jeho uplatňovaní podporou metodických a informačných činností pre štátnu správu, prevádzkovateľov, odbornú verejnosť a poisťovací sektor prostredníctvom metodických príručiek a manuálov, odborných školení a seminárov, poradenstva, konzultácií a informovanosti verejnosti na webovej stránke (od roku 2007).

Zabezpečovala vybudovanie a sprístupňovanie *Informačného systému prevencie a nápravy environmentálnych škôd*, od roku 2014 ako nový *Integrovaný portál informačného systému prevencie a nápravy environmentálnych škôd* pre evidenciu prípadov, podnetov, oznámení o environmentálnych škodách a bezprostrednej hrozbe v samostatných registroch (od roku 2018) (<http://www1.enviroportal.sk/environmentalne-skody/informacny-system.php>).

SAŽP sa problematike environmentálnych záťaží venuje od roku 2002, keď z poverenia MŽP SR začala uskutočňovať projekt *Realizácia geologických, sanačných a monitorovacích prác na územiach poškodených činnosťou Sovietskej armády*. Cieľom bolo vypracovať rizikové analýzy súčasných a potenciálnych environmentálnych a zdravotných rizík vyplývajúcich z existencie týchto záťaží a optimalizovať náklady potrebné na ich zníženie. Od roku 2003 spolupracujú experti SAŽP na príprave legislatívy súvisiacej s envirozáťažami. Významná bola realizácia projektu *Systematická identifikácia environmentálnych záťaží SR*, v rámci ktorého sa od roku 2006 do roku 2008 zmapovalo celé územie Slovenska. Získané údaje sa stali základom *Informačného systému environmentálnych záťaží*, prostredníctvom ktorého sú informácie o envirozáťažiach verejne dostupné a priebežne sa aktualizujú. Projekt *Dobudovanie informačného systému environmentálnych záťaží* posunul riešenie na ešte vyššiu úroveň, a to prepojením tohto projektu s inými informačnými systémami verejnej správy v envirorezorte. V priebehu rokov 2012 – 2015 realizovala SAŽP sériu projektov z európskych fondov v rámci OP ŽP (v rokoch 2007 – 2013), zameraných na prácu s verejnosťou v oblasti envirozáťaží. SAŽP sa podieľala aj na príprave strategického dokumentu *Štátny program sanácie environmentálnych záťaží (v rokoch 2016 – 2021)*, ktorý položil základ sanácie najrizikovejších lokalít na Slovensku do roku 2021.

V SAŽP pôsobí 17 rokov aj *pracovisko integrovanej prevencie a kontroly znečisťovania*. Od roku 2003 vykonáva podpornú činnosť pre MŽP SR. Pracovisko zabezpečuje prevádzkovanie informačného systému, poradenstvo, konzultačnú činnosť a vzdelávanie a podieľa sa na vykonávaní úloh národného referenčného centra pre priemyselné znečistenie, ktoré bolo zriadené v štruktúrach EEA. Intenzívne spolupracuje so Slovenským hydrometeorologickým ústavom v Bratislave v oblasti ohlasovania údajov a informácií medzinárodným inštitúciám, a so Slovenskou inšpekciou životného prostredia na výmene a šírení informácií o najlepších dostupných technikách. Po desiatich rokoch uplatňovania princípu integrovanej prevencie a kontroly znečisťovania na úrovni EÚ bol tento prijatý ako nosný prístup na riešenie komplexnej problematiky, akou sú priemyselné emisie. Toto pracovisko sa venuje aj priezovo širším súvislostiam v oblasti priemyselných emisií. Špecifickou úlohou je zastupovanie Slovenska v Európskej hospodárskej komisii OSN vo veci *Protokolu o uvoľňovaní a prenosoch znečisťujúcich látok* (PPRTR, *Protocol on Pollutant and Transfer Registers*), ktorý je jedným z pilierov Aarhuského dohovoru. Na národnej úrovni tvorí pracovisko v spolupráci so Slovenským hydrometeorologickým ústavom národný kontaktný bod pre PPRTR Aarhuského dohovoru.

Ďalšie *pracovisko zamerané na prevenciu závažných priemyselných havárií* vzniklo v období prístupového procesu Slovenska do EÚ. V rokoch 2003 – 2004 riešilo medzinárodný projekt *Implementácia smernice 96/82/ES (SEVESO II) o priemyselnej bezpečnosti*, ktorého cieľom bolo implementovanie postupov pri prevencii závažných priemyselných havárií v podnikoch s prítomnosťou vybraných nebezpečných látok a inštitucionálne posilnenie štátnej správy. Zamestnanci pracoviska sú od roku 2005 členmi výboru zloženého zo zástupcov členských štátov, tzv. Výboru kompetentných autorít, zodpovedných za implementáciu smernice SEVESO II a odbornej pracovnej skupiny SEVESO expertov. Spracúvajú správu o implementácii smernice SEVESO a ako národní reportéri zabezpečujú nahlasovanie informácií do EÚ databázy (eSPIRS). V rokoch 2013 – 2015 boli členmi pracovnej skupiny na prípravu nového zákona č. 128/2015 Z. z. o prevencii závažných priemyselných havárií. Pracovisko sa podieľa na tvorbe a pripomienkovaní právnych predpisov, prevádzkuje *Informačný systém prevencie závažných priemyselných havárií*, vykonáva činnosti vyplývajúce z členstva v Komisii pre prevenciu závažných priemyselných havárií na Slovensku, buduje informačno-poradenské a konzultačné centrum, organizuje odborné školenia a vydáva odborné materiály.

Environmentálne manažérstvo a nástroje environmentálnej politiky

Pre udržateľnosť výroby a spotreby je dôležité uplatňovať nielen ekonomický a sociálny, ale aj environmentálny rozmer. V oblasti environmentálneho manažérstva zabezpečuje SAŽP od roku 1996 prostredníctvom súboru

norium ISO radu 14000 vytváranie podmienok na rozvoj a implementáciu *dobrovoľných nástrojov enviropolitiky*, ktoré umožňujú zavedenie systémového prístupu riešenia problémov ochrany a starostlivosti o ŽP a zlepšovania environmentálneho správania organizácií aplikovaním ekoinovacyjnych trendov. Jedným z týchto nástrojov je *schéma environmentálneho označovania produktov*, ktorého cieľom je podporovať výrobu, používanie a spotrebu produktov s environmentálnou kvalitou deklarujúcou významný potenciál k znižovaniu negatívnych vplyvov na ŽP, zdravie populácie a biodiverzitu rodov, druhov a ekosystémov a k podporovaniu konkurencieschopnosti výrobkov a služieb na vnútornom trhu EÚ. Ďalším systémovým nástrojom je *schéma environmentálneho manažérstva a auditu* s cieľom podporovať oblasť priemyselnej politiky vo väzbe na optimalizáciu výrobných procesov s prepojením na zmeny v modeloch spotreby a výroby v súlade s udržateľným rozvojom. Požiadavky týchto kľúčových nástrojov enviropolitiky EÚ sú dané nariadeniami Európskeho parlamentu a Rady a kontrola ich plnenia je hlavným predmetom činnosti SAŽP. Významným míľnikom v tejto oblasti bolo pre SAŽP získanie funkcie príslušného orgánu pre schému environmentálneho manažérstva a auditu, ktorú plnohodnotne zabezpečuje od roku 2012.

Vyššie uvedené schémy nadstavbovo dopĺňa zelené verené obstarávanie, ako ďalší z nástrojov oblasti environmentálneho riadenia, ktorý SAŽP realizuje cez opatrenia vládou SR schváleného *Národného akčného plánu pre zelené verejné obstarávanie*. S cieľom podpory obstarávania produktov, služieb a stavebných prác s vyššou envirokvalitou realizuje SAŽP prijaté opatrenia formou vzdelávacích, publikačných a koncepčných činností. Realizácia spomenutých nástrojov je úzko prepojená aj s ďalšími oblasťami a témami, ako sú *udržateľná výroba a spotreba, environmentálna stopa produktov a organizácií, obehové hospodárstvo a ekoinovácie*, ktorých vývoj a smerovanie monitoruje SAŽP a zabezpečuje transfer informácií pre cieľové skupiny. Zastrešuje aj publikačnú činnosť, semináre, konferencie či súťaže. K významným podujatiam SAŽP patrí konferencia *Ekoinovачné Slovensko* v rokoch 2016 a 2019, ktorej prioritnými témami sú ekoinovácie, obehové hospodárstvo a digitalizácie v oblasti ŽP s cieľom vytvoriť platformu pre odbornú verejnosť na zdieľanie informácií a skúseností z praxe. Ďalej sú to osvetové workshopy v oblasti dobrovoľných nástrojov enviropolitiky so sektorovým zameraním (prioritne cestovný ruch, stavebníctvo a verejná správa), či súťaž *Zelený Merkúr*, ktorá hodnotí efektívne využívanie zdrojov v kontexte princípov obehového hospodárstva v každodennej činnosti organizácií.

Dvadsaťtri rokov je organizačnou zložkou SAŽP *Regionálne centrum Bazilejského dohovoru* s pôsobnosťou pre krajinu strednej a východnej Európy so sídlom v Bratislave. Od roku 2002 predkladá svoje dvojročné plány činnosti na schválenie v regióne a konferencii zmluvných strán Bazilejského dohovoru. Sú pripravované v súlade s národnými prioritami krajín, ako aj so Strategickým rámcom pre im-

plementáciu Bazilejského dohovoru na roky 2012 – 2021. Toto regionálne centrum organizuje workshopy a tréningy, koordinuje projekty Oficiálnej rozvojovej pomoci SR pomocou finančných zdrojov Programu Spojených národov pre životné prostredie (UNEP, United Nations Environment Programme pri OSN) zamerané na vytvorenie systému pre environmentálne vhodné nakladanie s rôznymi druhmi odpadov, ako aj na vytvorenie mechanizmu spolupráce a koordinácie medzi envirodohovormi zameranými na manažment odpadov a chemických látok a výmenu skúseností. Regionálne centrum sa aktívne zúčastňuje v expertných pracovných skupinách na revízii príloh Bazilejského dohovoru a k problematike cezhraničnej prepravy, ako je vytvorený program na manažment odpadov z domácností, odpadov z plastov a pokračovanie programu zameraného na manažment počítačov a mobilov na konci životnosti.

Starostlivosť o mestské a vidiecke životné prostredie

V prvých rokoch existencie SAŽP patrilo k jej prioritným úlohám uplatňovanie nástrojov územného plánovania, spracovanie územnoplánovacích dokumentácií všetkých úrovní a územnotechnických podkladov k nim, prostredníctvom ktorých sa usmerňoval súlad všetkých činností v území so zreteľom na starostlivosť o ŽP, dosiahnutie ekologickej rovnováhy a zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja. V tom období SAŽP riešila úlohy Stratégie územného rozvoja Slovenska ako podklad pre Koncepciu územného rozvoja Slovenska. Časom sa intenzívne začali prejavovať problémy a nové úlohy ŽP miest, ktoré bolo potrebné zo strany SAŽP riešiť. Preto sa v tejto oblasti zamerala na implementáciu viacerých medzinárodných dokumentov cielených mestám na národnej úrovni a na uvedenie úloh z nich vyplývajúcich do dennej praxe miest.

SAŽP plnila reportingové úlohy za Slovensko pri vyhodnocovaní a aktualizácii úloh *Agendy URBAN HABITAT, programu OSN o ľudských sídlach*. Spolupracovala s Ministerstvom dopravy a výstavby SR na Správe o stave plnenia Agendy Habitat, pre medzinárodnú konferenciu OSN v Quite (Ekvádor), ktorá sa koná raz za 20 rokov za účasti 180 krajín.

SAŽP sa od roku 2004 venuje aj problematike územných systémov ekologickej stability, ktorá zahŕňa metodickú a koordinačnú činnosť, spracovanie dokumentov na regionálnej a miestnej úrovni. Uvedené dokumenty slúžia pre rozhodovaciu činnosť štátnej správy, pre podporu biodiverzity území.

Na podporu Environmentálnych akčných plánov EÚ vypracovala SAŽP *Národný akčný plán implementácie tematickej stratégie pre mestské ŽP na roky 2013 – 2020* na podporu európskej enviropolitiky v rámci 6. a 7. environmentálneho akčného plánu EÚ. V rámci medzinárodnej spolupráce SAŽP participuje na *Karpatskom dohovore* (Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát). Na vyhodnocovanie vybraných medzinárodných *indikátorov biodiverzity v mestách – indikátorov CBI (City Biodiversity In-*

dicators) mapuje SAŽP prírodnú pôvodnú zachovalú zeleň v mestách, sleduje konektivitu a prepojenie prírodnej vegetácie v meste s prvkami verejnej zelene s cieľom zachovať prírodné krajinné štruktúry v meste, potrebných pre biodiverzitu mestskej krajiny.

SAŽP od roku 2017 organizuje súťaž *Enviro mesto*, ktorej cieľom je zviditeľniť, oceniť a podporiť mestské samosprávy, ktoré robia zaujímavé, pútavé, nevšedné environmentálne akcie, podujatia a realizujú pozoruhodné projekty, pričom uplatňujú environmentálne princípy.

Výsledky v oblasti starostlivosti o mestské ŽP a uplatňovanie najnovších poznatkov v praxi miest sú pravidelne od roku 2008 prezentované na medzinárodnej konferencii *Životné prostredie miest*, ktorú SAŽP organizuje.

SAŽP buduje *Informačný systém životné prostredie miest*, v ktorom sústreďuje adresné porovnateľné údaje z oblasti ŽP. Cieľom je sprístupniť odborné poznatky verejnosti a umožniť operatívne a efektívne rozhodovanie o investíciách do ŽP, transparentné využitie finančných prostriedkov na riešenie týchto problémov.

SAŽP od roku 2014 mapuje *degradované ekosystémy a brownfields miest Slovenska*, ktoré spočívajú v recyklácii a hodnotení využitia urbanizovanej krajiny na Slovensku. Prostredníctvom navrhnutých indikátorov definujú jej využitie. Pri stanovení niektorých indikátorov recyklácie urbanizovanej krajiny úloha využíva databázu degradovaných, opustených a nedostatočne využívaných mestských ekosystémov. Recykláciou sa obmedzí rozširovanie urbanizácie do okolitej krajiny na úkor prírodných a poloprárodných ekosystémov. Dôjde ňou aj k šetreniu prírodných zdrojov, zachovávaní širšieho spektra ekosystémových služieb dostupných v blízkosti sídel a zabezpečujúcich potenciál trvalo udržateľného rozvoja. Keďže tvorba a ochrana ŽP sa týka nielen sídel, ale aj regiónov a krajiny, SAŽP sa zameriava i na činnosti a dokumenty týkajúce sa ŽP, ochrany prírody, ako aj na činnosti socioekonomického a regionálneho rozvoja sídel, regiónov a krajiny.

V oblasti starostlivosti o ŽP vidieka sa činnosť SAŽP sústreďuje na spracovanie odborných podkladov a štúdií, metodických a legislatívnych podkladov, poradenstvo, monitoring, vzdelávaciu a edičnú činnosť v oblasti starostlivosti o krajinu a v oblasti rozvoja vidieka a obnovy dediny. SAŽP je aj výkonným garantom *Programu obnovy dediny* a súťaže *Dedina roka*. V oblasti starostlivosti o krajinu vykonáva SAŽP aj úlohy spojené so spravovaním siete Geoparkov Slovenska ako nástroja geoturizmu.

Environmentálna výchova, vzdelávanie, osвета a komunikácia

SAŽP v tejto oblasti zabezpečuje praktickú, metodickú, publikačnú, projektovú a koncepcnú činnosť. Organizuje vzdelávacie a informačné podujatia, pričom spolupracuje so zainteresovanými rezortmi (napr. s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR), s inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami. Realizuje úlohy v zmysle Koncepcie environmentálnej výchovy a vzdelávania, Ná-

Obr. 2. Z informačnej aktivity SAŽP pre študentov vysokých škôl zameranej na monitorovanie environmentálnych záťaží. Zdroj: Archív SAŽP

rodnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja, Stratégie environmentálnej politiky SR do roku 2030 Zelenšie Slovensko, ako aj Stratégie Európskej hospodárskej komisie OSN pre výchovu k trvalo udržateľnému rozvoju. To, že je táto oblasť pre SAŽP prioritou svedčí aj to, že v závere uplynulého roka prijala *Koncepciu rozvoja environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu v SAŽP do roku 2030*.

SAŽP koordinuje aj pracovnú skupinu pre vytvorenie funkčného systému environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu v SR. Jedným z výsledkov jej práce je aj vytvorenie a spustenie jedinečného portálu environmentálnej výchovy EWOBOX. Skupina pripravuje aj certifikáciu organizácií poskytujúcich envirovýchovu, ktorá bude slúžiť ako nástroj ich hodnotenia, a aj ako meradlo na ich sebareflexiu. MŽP SR zriadilo pri SAŽP Sekretariát Zeleného vzdelávacieho fondu, ktorého poslaním je podporovať realizáciu projektov mimovládnych organizácií zameraných na envirovýchovu, vzdelávanie a osvetu detí, mládeže a širokej verejnosti na Slovensku. Prepojenosť environmentálnej výchovy a vzdelávania s riešením teoretických a najmä praktických úloh zameraných na zlepšovanie ŽP zabezpečuje SAŽP formou rôznych školských programov, súťaží a vzdelávania

dospelých (obr. 2). Z realizovaných školských programov spomeňme napríklad program s regionálnym dosahom Poznávaj hrou, či národný projekt Triedim – triediš – triedime. Zo školských súťaží sú asi najznámejšie výtvarná súťaž Zelený svet, ktorej 25. ročník sa uskutočňuje v tomto roku a online vedomostná súťaž EnvirOtázky.

SAŽP sa orientuje aj na vzdelávanie dospelých. Do roku 2019 SAŽP zabezpečovala akreditovaný program kontinuálneho aktualizácieho vzdelávania *Envirominimum*, zameraný na zvyšovanie envirovedomia učiteľov materských škôl a rozvíjanie ich didaktických spôsobilostí pre envirovýchovu vo vzdelávacích oblastiach: Človek a príroda, Človek a spoločnosť a Zdravie a pohyb. SAŽP zabezpečuje aj školenie pracovníkov orgánov štátnej správy starostlivosti o ŽP. Dôležitou súčasťou systému je odborná príprava na získanie osobitného kvalifikačného predpokladu, ktorý musia spĺňať všetci štátni zamestnanci alebo zamestnanci vykonávajúci práce vo verejnom záujme, v štátnej správe starostlivosti o ŽP. SAŽP zastrešuje akreditovaný vzdelávací program ďalšieho vzdelávania *Ochrana prírody a krajiny*, ktorý je určený zamestnancom pracujúcim v tejto oblasti, ako aj záujemcom o prácu v uvedenej oblasti. SAŽP už viac ako dve desiatky rokov organizuje festival environmentálnych výučbových programov *ŠÍŠKA*, ktorého poslaním je prinášať nové nápady, poznatky a informácie z oblasti envirovýchovy a vzdelávania. Podujatie sa realizuje vždy v inej časti Slovenska a cieľovou skupinou sú učitelia, koordinátori a priaznivci tohto vzdelávania z verejného, mimovládneho a súkromného sektora.

Stredisko environmentálnej výchovy Dropie je jediným pobytovým strediskom SAŽP. Nachádza sa na Dolnom Žitnom ostrove v katastri obce Zemianska Olča. Zabezpečuje neformálne vzdelávanie v podobe praktickej envirovýchovy pre širokú cieľovú skupinu. Programy sú orientované na spoznávanie prírodných a kultúrnych hodnôt regiónu Dolného Žitného ostrova, prezentáciu hodnôt Chránené vtáčie územie (CHVÚ) Ostrovné Lúky a zvyšovanie povedomia v oblasti adaptačných a mitigačných opatrení na dopady klimatických zmien. V poslednej spomínanej oblasti sa chystajú novinky, stredisko prechádza zásadnou rekonštrukciou, na základe ktorej by sa malo pretransformovať na tzv. *Climate Change Living Lab*. V roku 2019 rozšírilo ponuku programov pre verejnosť o samoobslužný interaktívny náučný chodník *Príbeh krajiny lúk* a dve pozorovateľne vtáctva v CHVÚ Ostrovné lúky. Toto stredisko zároveň bude slúžiť pre návštevníkov ako „vstupná brána“ do *Prírodného parku Podunajsko*.

SAŽP zabezpečuje propagáciu a edičnú činnosť. Podieľa sa na organizácii vzdelávacích a osvetových podujatí, medzi najvýznamnejšie z nich patrí medzinárodný filmový festival *Ekotopfilm – Envirofilm*. SAŽP koordinuje národnú kampaň Európskeho týždňa mobility a spolu s MŽP SR k nej vyhlasuje aj národnú súťaž.

Jej súčasťou je redakcia jediného celoštátneho odborného-náučného časopisu o ŽP s 25-ročnou tradíciou *Enviromagazín*, ktorý pre MŽP SR komplexne pripravuje a vydáva. Ďalej zabezpečuje videotéku environmentálnych filmov z medzinárodného filmového festivalu Ekotopfilm – Envirofilm a internú knižnicu, ktorá utvára a sprístupňuje špecializovaný knižničný fond z oblasti environmentalistiky a prírodných vied.

Reporting a podpora plnenia medzinárodných záväzkov, medzinárodná spolupráca

SAŽP zabezpečuje komunikáciu v oblasti poskytovania informácií na medzinárodnej úrovni vo vzťahu k EÚ a jej štruktúram, ako aj vo vzťahu k OECD (*Organization for Economic Cooperation and Development*). Taktiež aktívne spolupracuje v oblasti výmeny skúseností a znalostí pri tvorbe správ a indikátorov vo vzťahu k ďalším krajinám. Je partnerom Európskej environmentálnej agentúry (EEA, *European Environment Agency*) v rámci projektu zameranom na podporu budovania kapacít v tejto oblasti pre šesť krajín východného partnerstva. Od roku 2004 plní SAŽP aj rolu *národného kontaktného bodu* pre spoluprácu s EEA a jej partnerskú sieť členských a spolupracujúcich krajín Eionet, ktorá sa zameriava na poskytovanie včasných a kvalitných údajov, informácií a posudkov na hodnotenie stavu ŽP v Európe a tlakov, ktoré naň pôsobia. V rámci funkcie *národného kontaktného bodu* koordinuje SAŽP činnosť národnej siete Eionet SK, ktorá zabezpečuje požiadavky EEA na vybrané envirotémy. Sieť tvorí 74 odborníkov, ktorí sa zúčastňujú na pracovných stretnutiach, webových konferenciách a workshopoch. SAŽP pravidelne prispieva, na základe národného reportingu a tvorby Správy o stave ŽP, do päťročnej správy EEA, ktorá predstavuje súhrnné hodnotenie stavu, trendov a výhľadov ŽP Európy. Obsahuje údaje a hodnotenia vychádzajúce z regionálnej, národnej a globálnej úrovne a porovnania medzi krajinami. Aktuálne bola v závere uplynulého roka predložená správa SOER 2020 a SAŽP sa pripravuje na národné uvedenie správy. Zástupca SAŽP plní funkciu člena riadiaceho výboru EEA. SAŽP je súčasťou medzinárodnej siete *Network of Environmental Protection Agencies (EPA Network)*, ktorá združuje európske enviroagentúry.

Podpora štátnej environmentálnej politiky

Cieľom úlohy je podpora štatutárnych činností prostredníctvom implementácie enviroprojektov v SAŽP v úzkej spolupráci s jej príslušnými organizačnými zložkami. Zahŕňa aktívne sledovanie možných zdrojov financovania projektov, koordináciu pri ich plánovaní vzhľadom na disponibilné ľudské zdroje, prípravu projektových žiadostí, vedenie centrálnej evidencie projektov SAŽP, podporu projektového manažmentu vo fáze implementácie a monitoringu, poskytovanie informácií o projektovej činnosti pre rozhodovacie procesy, podpora samotnej implementácie enviroprojektov SAŽP.

V súčasnosti SAŽP implementuje národné projekty *Zlepšovacie informovanosti a poskytovanie poradenstva v oblasti zvyšovania kvality životného prostredia* a *Podpora biodiverzity prvými zelenými infraštruktúry v obciach Slovenska – Zelené obce Slovenska*. SAŽP je zapojená aj do **integrovaného projektu LIFE zameraného na zlepšenie kvality ovzdušia na Slovensku (LIFE-IP SK Air Quality Improvement)**. SAŽP plní funkciu Sprostredkovateľského orgánu pre OP ŽP a OP KŽP. V **programovom období 2014 – 2020** je zmluvou o vykonávaní časti úloh riadiaceho orgánu sprostredkovateľským orgánom v znení jej dodatkov poverená výkonom úloh OP KŽP v oblasti programovania, realizácie projektov, monitorovania a hodnotenia operačného programu, informovania a komunikácie, ako aj v prierezových oblastiach.

* * *

SAŽP prešla od svojho vzniku mnohými zmenami a turbulentnými obdobiami, keď sa hovorilo aj o opodstatnenosti jej existencie. Veríme, že jej doterajšia činnosť, výsledky a plány na ďalšie obdobie potvrdzujú, že si vybudovala dostatočne vysoký kredit a je prínosom pre zabezpečenie starostlivosti o naše ŽP. Môže sa pochváliť množstvom zrealizovaných programov, projektov a aktivít, ktorými sa dostala do povedomia verejnosti. A čo je najdôležitejšie, aj vďaka jej práci sa ochrana a tvorba ŽP dostáva z úzadia do popredia záujmu našej spoločnosti, čo nás motivuje plniť ďalšie výzvy, ktoré sú pred nami.

Literatúra

- Lubyová, M., Filčák, R. (eds.): *Globálne megatrendy. Hodnotenie a výzvy z pohľadu Slovenskej republiky*. Bratislava: Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, 2016, 266 s.
- MŽP SR: *Správa o stave ŽP SR*, Enviroportál (<https://www.enviroportal.sk/spravy/kat21>)
- Považan, R., Filčák, R., Chrenko, M., Mederly, P., Špulerová, J., Ivanegová, B., Kadlečík, J., Kapusta, P., Gusejnov, S., Švajda, J., Šťastný, P., Viestová, E., Černecký, J.: *Scenáre pre prírodu Slovenska do roku 2050*. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia SR, 2020. (<https://www.enviroportal.sk/uploads/report/10621.pdf>)

Ing. Iveta Kureková, iveta.kurekova@sazp.sk

Slovenská agentúra životného prostredia, Sekcia environmentalistiky, Tajovského 28, 975 90 Banská Bystrica